

E

530. † E, conj. „et, mais“ || (ir. e).

Lat. ET.

Alb. e; rtr. it. e(d); sard e; fr. et; prov. e; cat. i; sp. y; port. e.

531. EL, EA, pron. pers. „il, elle“; gen.-dat. sg. lui, ei, dat. aton (i)i, ac. aton (i)l, o; nom.-ac. pl. ei, ele, gen.-dat. lor, dat. aton le (li), † lă, ac. aton (i)i, le || ir. iē, iā, gen.-dat. lui, l'ei, dat. aton li, ac. aton lo, wo, nom.-ac. pl. iel', iāle, gen.-dat. lor, dat. aton li, ac. aton li, le; megl. iel, ia, dat. aton (a)l' (ā)l', ac. aton la, ao aū u, nom.-ac. pl. iel', iāli, dat. aton la, ac. aton l'a, li; ar. el, ea; gen.-dat. lui, l'ei, dat. aton (i)l', ac. aton lu și il ul, u și o, nom.-ac. pl. el', eale, gen.-dat. lor, dat. aton lă și le, ac. aton il', le (li). — ĀL (al), A, pron. dem. „celui, celle“, art. „le, la“; gen.-dat. ālui (alui), ālei alei (elei āi ei); nom.-ac. pl. āi, ele (ale āle); gen.-dat. ālor (alor) — hāl (hal), ha, pl. hāi (hai), hele (hale, hāle); ahāl, aha, etc. — ĀLA (ala), AIA, pron. adj. dem. „celui, celle, celui-ci, celle-ci“; gen.-dat. āluia (aluia), āleia (aleia eleia āia eia); nom.-ac. pl. āia (aia), elea alea ālea; gen.-dat. ālora (alora) — hāla (hala), haia, etc.; ahāla (ahala), ahāia, etc. — L, -LE, -A, art. (postpus); gen.-dat. -lui (și prepus lui, lu), -ei (prepus † ei); pl. nom.-ac. -i, -le; gen.-dat. -lor (prepus lor) || ir. -le, -a, pl. -i, -le, gen.-dat. sg. pl. lu; megl. -li, -a, gen. -lui (prepus lu), -l'ā, pl. -li, -li, gen. -lor; ar. -l -lu -le, -a, gen.-dat. -lui (prepus lui), -l'ei (prepus li), pl. -li, -le, gen.-dat. -lor.

Lat. *ILLUS, -A, -UM (= clas. ILLE, -A, -UD), gen. ILLIUS, ILLAEIUS, dat. ILLUĪ, ILLAEĪ (cf. Densusianu, Hist. l. roum. I, 143). Formele românești se explică astfel:

ea < ĪLLA, prin căderea regulată a lui ll între e și a; ei (gen.-dat. fem.) < *ĪLLAEĪ, din care mai târziu *(e)l'ei și apoi prin aferesa, ca în alte forme, a lui e: l'ei > iei > ei; (i)i < ĪLLĪ (păstrat ca aton alături de ĪLLUĪ, *ĪLLAEĪ), din care *(e)l'i > li, i (de unde forma târzie îi cu prepunerea lui i când nu era precedată de un cuvânt terminat cu vocală ori nu urma începutul cu vocală, de ex. cînd îi spui); (t)l < ĪLLUM care a devenit mai târziu -lu, -l, de unde il în aceleași condițiuni ca îi; o < ĪLLAM, prin fonetică sintactică, din casuri cînd ĪLLAM urma după un -u (după participii trecute, negațiunea nu, etc.) și căzînd -ll- s'a dezvoltat un u între terminațiunea cuvîntului precedent și ā, rezultat din reducerea formei atone a pronumelui; acest u s'a contopit cu ā și a dat mai târziu o: rogatu(m) illa(m) habemus > *rugatu ā am > rugatu -u-ā am > rugatu-o-am (comp. în graiul oșenesc: audu-ū-ā, vādu-ū-ā, Candrea, BSF. II, 74); mai târziu acest o s'a generalizat zicîndu-se și: o am rugat; † lă este refăcut după † nă (v. Noi); le, dat. este forma normală rezultată din ĪLLis aton; li < le, prin trecerea sintactică a lui e la i dinaintea unei vocale (le-am dat > li-am dat); îi < ĪLLĪ (trecut și la acusatîv), cu aceleași schimbări fonetice ca îi dat. sg.; le, ac. fem. < ĪLLAE. — Al se explică prin fonetică sintactică: omu el > omu āl (cf. Ast); a din *ea < ĪLLAM în casuri ca lege *ea bună < legem illam bonam, devenit lege a bună (mai târziu legea a bună), de aici a s'a transmis și la casuri de felul lui: casa a bună; āi e refăcut după sg. āl; āle după gen.-dat. sg. ālei; -a din āla se

explică în acelaș mod ca și în *acela* (v. mai jos *Acel*); *-ia* din *aia* se explică în acelaș fel ca în *aceia* (v. *Acel*). Despre formele cu *h-*, v. *Ast.* — Formele de articol se explică toate prin contracțiune cu vocala finală a subst. și adj. cărora erau postpuse (cf. Candrea, Conson. 68-69); cît despre întrebunțarea lui *ille* ca articol, textele latine nu ne înlesnesc fixarea epocii cînd a început această funcțiune a pronumelui demonstrativ; ea trebuie să fie însă relativ veche, prin faptul că se întilnește în aproape toate limbile romanice.

Vegl. *jal, jala*; rtr. *el, ella*; it. *egli, ella*; sard log. *lu, la*; fr. *il, elle*; prov. cat. *el, ella*; sp. *el, ella*; port. *elle, ella* <ILLE, ILLA; ca art.: vegl. *lo, la*; rtr. it. *il, la*; fr. *le, la*; prov. cat. *lo, la*; sp. *el, la*; port. *o, a*.

Der.: † *eluși* „il, lui-même“.

532. **Acel, acea**, pron. adj. dem. „celui, celle“; gen.-dat. sg. *acelui, acelei*, vr. și dial. *acei*; nom.-ac. pl. *acei, acele*; gen.-dat. *acelor; cel, cea*, pron. dem. „celui, celle“; art. „le, la“; gen.-dat. sg. *celui, celei*, vr. și dial. *cei*; nom.-ac. pl. *cei, cele*; gen.-dat. *celor—acela (aceala), aceia*, pron. dem. „celui-lă, celle-lă“; gen.-dat. sg. *aceluia, aceleia*, vr. și dial. *aceia*; nom.-ac. pl. *aceia, acelea*; gen.-dat. *acelora; cela, cea*, pron. dem. „celui-lă, celle-lă“, † art. „le, la“; gen.-dat. sg. *celuia, celeia*, etc. || ir. *tšela, tšę*; megl. *čela, čea*; ar. *ačel(a)* și *ačei, ačea, ačeala, ačeaea*.

Lat. ECCE-,ECCUM-*ILLUS,-A,-UM. Forma fem. de gen.-dat. *acei* este cea rezultată normal din ECCE-,ECCUM-ILLAEĪ; *acelei* a fost refăcut după m. *acelui* sau și prin influența pl. *acele*. Formele aferesate *cel, cea* se explică prin fonetică sintactică; aferesarea s'a produs întii în formele feminine și a-nume în legături sintactice de felul acesta: *casa acea, casele acele* > *casa cea, casele cele* (pentru acest din urmă,

cf. *aci*). *Acela* a fost refăcut după pl. *aceia*, f. sg. *ace(a)ia*, pl. *acelea*, rezultate din ECCE-,ECCUM-ILLĪ+ILLAC, ECCE-,ECCUM-ILLAM+ILLAC, ECCE-,ECCUM-ILLAE+ILLAC > **acel'iea, aceaea, *aceleea*, devenite apoi *aceia, aceia* († *aceiaia*), *acelea* (din ECCE-,ECCUM-ILLUM+ILLAC n'am fi putut avea decît *aceluia*); comp. friul. *kella*; fr. *celui-là*, formate de asemenea cu ILLAC. Paralelismul *acel-acela, acea-aceiaia* a dat naștere formelor (*cel*)-*cela*, etc., (*ăl*)-*ăla*, (*a*)-*aia*, etc.; în acelaș chip și-au luat naștere *acesta* alături de *acest*, etc.

Vegl. *kol, kola*; rtr. *quel, quella*; it. *quello, quella*; prov. *aquel, aquela*; cat. *aquell, aquella*; sp. *aquel, aquella*; port. *aquelle, aquella* <ECCUM-ILLE,-ILLA || rtr. *tšel, tšella*; vfr. *cil, celle*; prov. *cel, cela* <ECCE-ILLE,-ILLA.

Der.: *acelaș, aceiaș* „le même, la même“.

533. **EU**, pron. pers. „je, moi“; dat. *mie*, aton *îmi*; ac. *mine*, aton *mă* || ir. *io*, dat. *mie, mi*, ac. *mire, me*; megl. *io*, dat. (*a*)*nî*, ac. *mini, mi*; ar. *io*, dat. *nia, (i)nî*, ac. *mine, me (mi)*.

Lat. *EO (= clas. EGO), prin căderea încă neexplicată a lui G (exemple tîrzii de eo, v. la Schuchardt, Vok. I. 129; Rydberg, Zur Gesch. des fr. o, 242); din *mîhi* nu se poate explica *mie* (ar fi trebuit să avem **mee*); trebuie să admitem că *i* din prima silabă a fost înlocuit cu *î* din forma scurtată *mî* care a dat (*i*)*mi* (în ar. *nia* schimbarea lui *e* în *a* e datorită influenței asimilațoare a prep. *a* care precede de obicei acest cas: *a nîe* > *a nia*); din *ME* a rezultat normal *mă*, pe cînd forma accentuată *mine* presupune un *ME-NE, care și-a luat probabil naștere sub influența lui *QUENE > *cine* (paralelismul *ce-cine* a atras după sine pe *me-mine*).

Alb. *u*; vegl. (*ju, jo*); rtr. *eau*; it. *io*; sard log. *eo*; fr. *je*; prov. *eu*; cat. *jô*; sp. *yo*; port. *eu*.